

HANDEL ZAGRANICZNY POLSKI W OKRESIE ŚWIATOWEGO KRYZYSU FINANSOWO-GOSPODARCZEGO - ZMIANY KONKURENCYJNOŚCI WEWNĄTRZGAŁĘZIOWEJ NA JEDNOLITYM RYNKU EUROPEJSKIM

Streszczenie: Globalny kryzys finansowy stosunkowo szybko dał się odczuć we wszystkich krajach Europy Środkowo-Wschodniej, w tym także Nowych Państwach Członkowskich (NPC) i w Polsce. Znalazł odzwierciedlenie w pogorszeniu głównych wskaźników aktywności gospodarczej. Wywołany w znacznej mierze czynnikami zewnętrznymi, nie pozwolił na utrzymanie tendencji wzmacniających siłę gospodarek. Ważnym wydaje się zbadanie, jak w okresie kryzysu postępowały zmiany konkurencyjności wewnątrzgałęziowej gospodarki Polski na tle pozostałych krajów Grupy Wyszehradzkiej oraz w jakim stopniu zakłócone zostały pozytywne procesy dostosowawcze, jakie dokonały się w strukturach ich gospodarek, w pierwszych latach po akcesji do UE.

POLISH FOREIGN TRADE DURING THE GLOBAL FINANCIAL AND ECONOMIC CRISIS - CHANGES OF INTRA-INDUSTRY COMPETITIVENESS IN THE SINGLE EUROPEAN MARKET

Summary: The global financial crisis was relatively quickly felt in all the countries of Central and Eastern Europe, including the New Member States (NMS) and Poland. It was reflected in the deterioration of the main indicators of economic activity. Caused largely by external factors, it did not allowed to keep the trend reinforcing the strength of the economies. An important issue to analyse is how in time of the crisis the changes of the competitiveness of intra Polish economy proceeded versus other Visegrad Group countries, and to what extent the positive adjustment processes that have taken place in the structure of their economies were disrupted, in the first years after accession to the EU.

Słowa kluczowe: globalny kryzys, handel wewnątrzgałęziowy Polski, konkurencyjność wewnątrzgałęziowa Polski, kraje Grupy Wyszehradzkiej

1. Uwagi wstępne

Polska oraz pozostałe państwa Grupy Wyszehradzkiej (GW-4) od początku procesu transformacji w latach 90-tych XX w. podążały drogą stopniowej liberalizacji handlu i gospodarczej integracji na poziomie globalnym i regionalnym, otwierając swoje gospodarki. Analizy zmian intensywności handlu wewnątrzgałęziowego tych krajów zawarte w licznych pracach badawczych potwierdziły, iż od początku okresu przemian ustrojowych i gospodarczych w roku 1989, systematycznie wzrastała ich konkurencyjność mierzona m. in. intensywnością wewnątrzgałęziowego podziału pracy¹.

¹ Por m.in.: Cetano J., Galego A., *In Search for Determinants of Intra-Industry Trade within an Enlarged Europe*, "Economics Working Papers", University of Évora, Department of Economics, No 2/2006; Czarny E., Śledziwska K., *Międzynarodowa współpraca gospodarcza w warunkach kryzysu*, PWE, Warszawa, 2012; Fidrmuc J., Djablik M. *Intra-Industry Trade Between the EU and the CEECs – The Importance of FDI in Trade Structure*, East-West Conference, November 2003, Austrian Nationalbank, Vienna, 2003; Gabrisch H., Segnana M.L., *Why is Trade between the European Union and the Transition Economies Vertical?*, Discussion Paper No. 7, University of Trento, 2002; Gabrisch H., Segnana M.L., *Vertical and horizontal patterns of intra-industry*, Institut für Wirtschaftsforschung Halle, April 2003; Hoekman B., *Intra-Industry Trade, Foreign Direct Investment and the Reorientation of East European Exports*, "CEPR Discussion Paper", No. 1377, CEPR, London, 1996; Fertő I., Soós K., A., *The development of Intra-Industry Trade between the European Union and European Former Communist Countries before the 2004 Enlargement*, "INDEUNIS Papers", Hungarian Academy of Sciences, Institute of Economics, Budapest, 2006; Misala J., Pluciński E.M., *Handel wewnątrzgałęziowy między Polską a Unią Europejską. Teoria i praktyka*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa, 2000; Pluciński E., *Konkurencyjność strukturalna polskiej gospodarki na wspólnym rynku Unii Europejskiej*, „Żurawia Papers” Zeszyt 4, Instytut Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 2005; Wysokińska Z., *Dynamiczne współzależności wymiany handlowej krajów Europy Środkowej i Wschodniej w świetle teorii integracji i wymiany międzynarodowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 1995; dla Krajów Bałtyckich: Bernatonytė D., Juškienė G., *Development of Intra-Industry Trade Among the Baltic States*, Social Research, Vol. 3 (13)/2008; Fainštein G., Netšunajev A., *Intra-Industry Trade Development in the Baltic States*, "Economies of Central and Eastern Europe: Convergence, Opportunities and Challenges", Tallinn, 2009; dla grupy CEFTA: Černoša S., *Horizontal and Vertical Intra-Industry Trade between the Former CEFTA Countries and the European Union*, Managing Global Transitions, vol. 5, No. 2/2007; Molendowski E., *Liberalizacja wymiany handlowej krajów Europy Środkowowschodniej w okresie transformacji. Ze szczególnym uwzględnieniem doświadczeń krajów CEFTA*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, 2007; dla Węgier: Gacs J., *The Economic Interpenetration between the EC and Eastern Europe: Hungary*, "European Economy", No. 6/1994; w odniesieniu do Polski: Bijak Kaszuba M., *Regionalna liberalizacja handlu międzynarodowego a zmiany strukturalne zagranicznych obrotów towarowych kraju uczestniczącego (na przykładzie Polski)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2003; Cieślak A., *Handel wewnątrzgałę-*

Tendencje te nasiliły się w ostatnich latach przed akcesją i pierwszych latach członkostwa w Unii Europejskiej. Wraz z dynamicznym rozwojem eksportu i importu, nastąpiło istotne zwiększenie udziału handlu wewnątrzgałęziowego w ich obrotach z krajami UE-15, a także w relacji z Nowymi Państwami Członkowskimi (UE-10). Usunięcie barier w handlu wzajemnym po ich akcesji do UE miało istotny wpływ na kształtowanie się handlu wewnątrzgałęziowego pomiędzy nimi².

Globalny kryzys finansowy, którego pierwsze symptomy pojawiły się już w roku 2007, a rozwinął się rok później, stosunkowo szybko dał się odczuć we wszystkich krajach Europy Środkowo-Wschodniej, w tym także w Polsce i pozostałych Państwach Grupy Wyszehradzkiej³. Znalazł on odzwierciedlenie w pogorszeniu głównych wskaźników aktywności gospodarczej (m.in. tempa wzrostu PKB, stopy bezrobocia, stopy inflacji i deficytu budżetowego)⁴. Wydaje się również, iż kryzys, pojawił się w gospodarkach tych krajów w najmniej oczekiwanym momencie. Wywołany w znacz-

ziowy Polski z Unią Europejską: Stan obecny i perspektywy rozwoju, w: J.J. Michałek, W. Siwiński, M. Socha (red.), *Od liberalizacji do integracji Polski z Unią Europejską: Mechanizmy i skutki gospodarcze*, PWN, Warszawa, 2003; Czarny E., Śledziwska K., *Poland's Intra-Industry Trade with the European Union in years 1999-2007*, w: M.A. Weresa (ed.), *Poland. Competitiveness Report 2009. Focus on Human Resources*, World Economy Research Institute, Warsaw School of Economics, Warsaw, 2009; Klimek A., *Influence of European Integration on Intensity of Intra-Industry Trade of Poland*, referat na konferencji: ETSG Conference, 7-9 September 2006, Vienna, 2006; Kawecka-Wyrzykowska E., *Evolving pattern of foreign trade specialization of the new Member States (NMS) of the EU: case of automotive industry*, in: European Economy, Economic Papers No. 364 Brussels, March 2009; Michałek J.J., Śledziwska-Kolodziejska K., *Analiza i perspektywy rozwoju handlu międzygałęziowego i wewnątrzgałęziowego oraz zmiany strukturalne handlu Polski z Unią Europejską*, w: *Korzyści i koszty członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, IKCHZ, Warszawa, 2000; Molendowski E., *Integracja handlowa w Nowych Państwach Członkowskich (UE-10). Doświadczenia i wnioski dla innych krajów Europy Środkowej i Wschodniej*, Difin, Warszawa, 2012.

² Molendowski E., Polan W., *Handel wewnątrzgałęziowy nowych państw – przed i po akcesji*, „Wspólnoty Europejskie”, Nr 4 (197), Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, Warszawa, 2009.

³ Kryzys finansowy i gospodarczy, który został zapoczątkowany w sierpniu 2007 r. w Stanach Zjednoczonych a następnie rozprzestrzenił się na całą gospodarkę światową jest już bardzo szeroko opisywany i komentowany, zarówno przez publicystów, jak i ekspertów. Szerzej na ten temat zob.: Antkiewicz S., Pronobis M. (red.), *Gospodarka w warunkach kryzysu*, CeDeWu, Warszawa, 2009; *Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses*, European Economy Report, No 7/2009; Krugman P., *Dlaczego ekonomiści nic nie zrozumieli*, „Gazeta Wyborcza”, 31.10.-1.11.2009; Kacprzyk A., *Kryzys finansowy 2008-2009 – przesłanki, kontrowersje, perspektywy*, [w:] *Współczesny kryzys gospodarczy. Przyczyny – przebieg – skutki*, red. J.L. Bednarczyk, S.I Bukowski, J. Misala, CeDeWu, Warszawa, 2009; Kasperkiewicz W., *Obecny kryzys finansowy - przyczyny i terapia*, [w:] *Współczesny kryzys gospodarczy. Przyczyny – przebieg – skutki*, red. J.L. Bednarczyk, S.I Bukowski, J. Misala, CeDeWu, Warszawa, 2009; Kosztowniak A., *Globalne konsekwencje kryzysu finansowego*, [w:] J. J. Bednarczyk, red., *Finansowe determinanty wzrostu w gospodarce globalnej*, CeDeWu, Warszawa, 2010; Kosztowniak A., *Kryzys finansowy a sprawność współczesnego systemu gospodarki światowej*, [w:] J. J. Bednarczyk, red., *Finansowe determinanty wzrostu w gospodarce globalnej*, CeDeWu, Warszawa, 2010; Kotyński J., *Zewnętrzne kryzysowe uwarunkowania polityki gospodarczej i zmian w handlu zagranicznym Polski*, [w:] *Polityka gospodarcza Polski w integrującej się Europie 2008-2009. Raport roczny*, red. J. Kotyński, IBRKiK, Warszawa 2009; Małecki P., Stanek P., *Gospodarka światowa wobec kryzysu globalnego*, [w:] S. Miklaszewski, E. Molendowski, *Gospodarka światowa w warunkach globalizacji i regionalizacji rynków*, Difin, Warszawa, 2009; Miklaszewski S., *Teoria i praktyka regionalnej integracji gospodarczej a kryzys lat 2007-2009*, [w:] S.I. Bukowski, red., *Globalizacja i integracja regionalna w wzrost gospodarczy*, CeDeWu, Warszawa, 2010; Misala J., *Globalne kryzysy gospodarcze i procesy dostosowawcze w gospodarce światowej*, [w:] *Współczesny kryzys gospodarczy. Przyczyny – przebieg – skutki*, red. J.L. Bednarczyk, S.I Bukowski, J. Misala, CeDeWu, Warszawa, 2009; Michalski R., *Globalny kryzys finansowo-gospodarczy: przełom czy wymuszone dostosowania*, [w:] *Polityka gospodarcza Polski w integrującej się Europie 2008-2009. Raport roczny*, red. J. Kotyński, IBRKiK, Warszawa, 2009; Molendowski E., *Kraje Europy Środkowo-Wschodniej – czy akcesja do unii Europejskiej pomoże w przezwyciężeniu kryzysu?* [w:] *Wyzwania polityki ekonomicznej w warunkach światowego kryzysu finansowego i gospodarczego*, pod red. A. Pruska, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2011; Molendowski E. Stanek P., *Globalny kryzys finansowo-gospodarczy i strefy euro a sytuacja fiskalna Nowych Państw Członkowskich (UE-10)*, [w:] *Globalne aspekty kryzysu strefy euro*, pod red. J. Bilskiego i A. Kłysik-Uryszek, Acta Univeristis Lodziensis, Łódź, 2012; Orłowski W., *Świat, który oszalał, czyli poradnik na ciekawe czasy*, Biblioteka Gazety Wyborczej, Warszawa, 2008; Osiatyński J., *Strategia makroekonomiczna Polski w warunkach światowego kryzysu*, „Gospodarka Narodowa”, nr 7-8/2009; Prusek A, red., *Wyzwania polityki ekonomicznej w warunkach światowego kryzysu finansowego i gospodarczego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, 2011; Rosati D., *Przyczyny i mechanizm kryzysu finansowego w USA*, „Ekonomista”, nr 3/2009; Rynarzewski T., *Wpływ globalnego kryzysu finansowego na gospodarki krajów rozwijających się*, [w:] J. J. Bednarczyk, red., *Finansowe determinanty wzrostu w gospodarce globalnej*, CeDeWu, Warszawa, 2010; Sporek T., *Globalny kryzys finansowy i sposoby jego przezwyciężania w różnych rejonach świata*, [w:] J. J. Bednarczyk, red., *Finansowe determinanty wzrostu w gospodarce globalnej*, CeDeWu, Warszawa, 2010; Żyżyński J., *Neoliberalizm jako strukturalna przyczyna kryzysu a poszukiwanie dróg naprawy*, „Ekonomista”, nr 2/2009.

⁴ Molendowski E., Polan W., *The Countries of Central and Eastern Europe: Did Accession to EU Help to Overcome the Effects of Global Crisis?*, "Gentes & Nationes" No 2/2010, Bielsko Biala, 2010.

nej mierze czynnikami zewnętrznymi, nie pozwolił na utrzymanie tendencji wzmacniających siłę gospodarek, będących efektem rzetelnie przeprowadzonych reform strukturalnych w okresie przedakcesyjnym. Ważnym wydaje się więc zbadanie, jak w okresie kryzysu postępowały zmiany konkurencyjności wewnątrzgałęziowej gospodarek Polski oraz państw Grupy Wyszehradzkiej oraz w jakim stopniu zakłócone zostały pozytywne procesy dostosowawcze, jakie dokonały się w strukturach ich gospodarek przed i po akcesji do UE, odzwierciedlające stopień przygotowań do ich pełnej integracji z jednolitym rynkiem UE.

Zasadniczą część artykułu dotyczy prezentacji najważniejszych wyników analizy zmian strumieni handlu Polski i krajów GW-4 w pierwszych latach po akcesji (w latach 2003-2008) oraz w okresie kryzysu (2009-2012). Szczególna uwaga została zwrócona na wskazanie najważniejszych tendencji w rozwoju handlu wewnątrzgałęziowego w analizowanej grupie krajów w relacji z państwami UE-15 oraz UE-10, a także głównych zmian pionowej i poziomej specjalizacji wewnątrzgałęziowej.

2. Podstawowe tendencje w rozwoju handlu wewnątrzgałęziowego Polski i krajów Grupy Wyszehradzkiej

2.1. Metoda analizy

Analizę intensywności wymiany wewnątrzgałęziowej przeprowadzono w oparciu o zagregowany multilateralny wskaźnik Grubela-Lloyda⁵, liczony na poziomie 6-cyfrowych kodów CN⁶ wg wzoru:

$$IIT = \frac{\sum_i (\sum_j X_{ij} + \sum_j M_{ij}) - \sum_i \left| \sum_j X_{ij} - \sum_j M_{ij} \right|}{\sum_i (\sum_j X_{ij} + \sum_j M_{ij})}$$

gdzie: X_{ij} oraz M_{ij} to odpowiednio wartości eksportu i importu dla i -tej gałęzi w handlu z krajem j -tym⁷.

Specjalizację wewnątrzgałęziową najczęściej dzieli się na handel produktami zróżnicowanymi poziomo i pionowo. Przez pojęcie zróżnicowania poziomego (horyzontalnego, HIIT) zazwyczaj rozumie się oferowanie różnorodnych produktów tej samej jakości, natomiast przez pojęcie zróżnicowania pionowego (wertykalnego, VIIT) – oferowanie tych samych produktów lub bardzo bliskich substytutów o odmiennej jakości. Na podstawie koncepcji opracowanej przez Greenaway'a, Hine'a, i Milner'a⁸, głównym kryterium wyodrębniania handlu wewnątrzgałęziowego typu poziomego i pionowego jest kształtowanie tzw. wartości jednostkowych (*unit values*) danych produktów. W rozumowaniu tym przyjęto hipotezę, iż to relacja cen eksportowo-importowych odzwierciedla różnice jakościowe będące kluczowym elementem handlu wewnątrzgałęziowego pionowego. Za poziomy handel wewnątrzgałęziowy (HIIT) uznaje się taki, dla którego spełnione są następujące warunki:

$$1 - \alpha \leq \frac{UV_{i,t}^{kk',x}}{UV_{i,t}^{kk',m}} \leq 1 + \alpha,$$

Z kolei za pionowy handel wewnątrzgałęziowy (VIIT) uznaje się taki, który spełnia następujące kryteria:

$$\frac{UV_{i,t}^{kk',x}}{UV_{i,t}^{kk',m}} \leq 1 - \alpha \quad \text{lub} \quad \frac{UV_{i,t}^{kk',x}}{UV_{i,t}^{kk',m}} \geq 1 + \alpha,$$

gdzie:

$$x = \frac{UV_{i,t}^{kk',x}}{UV_{i,t}^{kk',m}} - \text{relacja wartości jednostkowej w eksporcie do wartości jednostkowej w imporcie,}$$

⁵ Grubel H.G., Lloyd P.J., *Intra-Industry Trade: The Theory and the Measurement of International Trade in Differentiated Products*, Macmillan, London, 1975, s. 35-36.

⁶ Cieślak A., *Handel wewnątrzgałęziowy Polski z Unią Europejską: Stan obecny i perspektywy rozwoju*, op. cit., s. 64,

⁷ Ta metoda pozwala na wyliczenie udziału handlu wewnątrzgałęziowego danego kraju wszystkimi produktami nie tylko z wybranym partnerem handlowym, ale także w odniesieniu do zagranicy jako całości lub też pewnej wybranej grupy krajów. Wskaźnik jest miarą względną i przyjmuje wartości z przedziału [0, 1]. Jeżeli $IIT_j = 1$, wówczas przyjmuje się, że cały handel ma charakter wewnątrzgałęziowy, tzn. $X = M$. Jeżeli natomiast $IIT = 0$, to eksport i import nie nakładają się wzajemnie, co oznacza, że handel wewnątrzgałęziowy w ogóle nie występuje (por. Molendowski E., *Liberalizacja wymiany handlowej krajów Europy Środkowowschodniej w okresie transformacji. Ze szczególnym uwzględnieniem doświadczeń krajów CEFTA*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, 2007, s. 48; Molendowski E., Polan W., *Handel wewnątrzgałęziowy nowych państw – przed i po akcesji*, „Wspólnoty Europejskie”, Nr 4 (197), Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, Warszawa, 2009, s. 10.

⁸ Greenaway D., Hine R.C., Milner C., *Vertical and Horizontal Intra-Industry Trade: An Analysis of Country- and Industry-Specific Determinants*, w: *Intra-Industry Trade and Adjustment*, ed. M. Brühlhart, R.C. Hine, Macmillan, London, 1998, s. 75-76.

α – wskaźnik odchylenia względnych jednostkowych wartości eksportu ($x = \frac{UV_{i,t}^{kk',x}}{UV_{i,t}^{kk',m}}$).

Zazwyczaj przyjmuje się, że $\alpha = 0,15^9$.

Zakłada się, że w przypadku, gdy relacja cen eksportowych do importowych jest mniejsza niż 0,85, wówczas dany kraj sprzedaje za granicę towary gorszej jakości, a sprowadza stamtąd towary lepszej jakości (handel wewnątrzgałęziowy pionowy niskiej jakości – VIIT *low quality*). Natomiast, gdy relacja ta jest wyższa niż 1,15 wówczas dany kraj eksportuje towary lepszej jakości a importuje towary gorszej jakości (handel wewnątrzgałęziowy pionowy wysokiej jakości – VIIT *high quality*)¹⁰.

Tabela 1.

Najważniejsze metody pomiaru handlu wewnątrzgałęziowego a zróżnicowanie produktów

Wyszczególnienie	Zróżnicowanie poziome (H)	Zróżnicowanie pionowe (V)	Ogółem (T)
Indeks Grubela-Lloyda (GL)	$\frac{BT^H}{GT^H}$ poziom handlu wewnątrzgałęziowego zróżnicowanego poziomo	$\frac{BT^V}{GT^V}$ poziom handlu wewnątrzgałęziowego zróżnicowanego pionowo	$\frac{BT^H + BT^V}{GT^H + GT^V}$ poziom handlu wewnątrzgałęziowego
Indeks Greenaway'a, Hine'a i Milner'a (GHM)	$\frac{BT^H}{GT^H + GT^V}$ współczynnik udziału poziomego handlu wewnątrzgałęziowego w handlu ogółem	$\frac{BT^V}{GT^H + GT^V}$ współczynnik udziału pionowego handlu wewnątrzgałęziowego w handlu ogółem	$\frac{BT^H + BT^V}{GT^H + GT^V}$ poziom handlu wewnątrzgałęziowego

Uwagi:

Handel ogółem: $GT=(X + M)$

Handel zrównoważony: $BT=(X + M) - |X - M| = 2Min(X,M)$

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie: Fontagné L., Freudenberg M., Peridy N., *Trade Patterns Inside the Single Market*, "CEPII Working Papers", No 7/1997, s. 39.

W badaniu prezentowanym w niniejszym artykule do wyliczenia udziałów poziomego i pionowego handlu wewnątrzgałęziowego, wykorzystano indeks GHM. Jak wskazują Fontagné, Freudenberg i Peridy indeks GHM (Greenaway'a, Hine'a i Milner'a), będący zaadoptowaną wersją wskaźnika IIT Grubela-Lloyda, pozwala na obliczenie handlu wewnątrzgałęziowego produktami zróżnicowanymi poziomo oraz pionowo, wprowadzając dwa dodatkowe komponenty: współczynnik udziału pionowego i poziomego handlu wewnątrzgałęziowego w handlu globalnym, w celu uzyskania podobnego wyniku wartości wskaźnika GL dla handlu ogółem (por. Tabela 1). Stąd, dla danej gałęzi j:

$$GHM_j = GHM_j^{poziomy} + GHM_j^{pionowy} = 1 - \left(\frac{|X_j^H - M_j^H| + |X_j^V - M_j^V|}{X_j - M_j} \right) =$$

$$= 1 - \left(\underbrace{\frac{X_j^H + M_j^H}{X_j + M_j}}_{\text{udział handlu zróżnicowanego poziomo}} \cdot \underbrace{\frac{|X_j^H - M_j^H|}{X_j^H + M_j^H}}_{\text{[wskaźnik Balassa] dla handlu zróżnicowanego poziomo}} + \underbrace{\frac{X_j^V + M_j^V}{X_j + M_j}}_{\text{udział handlu zróżnicowanego pionowo}} \cdot \underbrace{\frac{|X_j^V - M_j^V|}{X_j^V + M_j^V}}_{\text{[wskaźnik Balassa] dla handlu zróżnicowanego pionowo}} \right)$$

2.2. Zmiany intensywności handlu wewnątrzgałęziowego

Wartości wielostronnych indeksów handlu wewnątrzgałęziowego obliczone dla handlu ogółem Polski oraz poszczególnych krajów Grupy Wyszehradzkiej (GW-4) z krajami „starej Unii” (UE-15) oraz nowymi państwami członkowskimi (UE-10) w pierwszych latach po akcesji (w latach 2004-2008) i w okresie kryzysu (lata 2009-2012) zawiera Tabela 2.

⁹ Fontagné, Freudenberg, Peridy przyjmują wartość 0,25 (por.: Fontagné L., Freudenberg M., Peridy N., *Trade Patterns Inside the Single Market*, "CEPII Working Papers", No 7/1997, s. 38).

¹⁰ Niekiedy niemożliwe jest określenie względnej jednostkowej wartości eksportu, a tym samym określenie rodzaju handlu wewnątrzgałęziowego. Może to wynikać z braku danych w jednostkach fizycznych dla eksportu, dla importu bądź dla obydwu strumieni handlu jednocześnie (por.: Ambroziak Ł., *The foreign direct investments (FDI) as a factor of intra-industry trade development in the EU New Member States*, Warsaw School of Economics and Institute for Market, Consumption and Business Cycles Research, Warsaw, 2010).

Równoległy import i eksport produktów w ramach tych samych gałęzi realizowany przez poszczególne kraje GW-4 z państwami UE-15 oraz UE-10 w całym badanym okresie utrzymywał się na relatywnie niskim poziomie. Wskaźniki IIT udziału wymiany wewnątrzgałęziowej dla kraju o najwyższym jego poziomie tzn. Czech w 2012 r. wyniosły niecałe 40% (38,1% w relacji z krajami UE-15 oraz 39,8% z krajami UE-10).

W przypadku Polski, Słowacji i Węgier wskaźnik ten kształtował się w 2012 r. na znacznie niższym niż dla Czech poziomie i mieścił się w przedziale od 26,9% (Słowacja) do 33,8% (Polska), w relacji z krajami UE-15 oraz 26,9% (Polska) do 36,7% (Słowacja) w relacji z krajami UE-10.

Polska charakteryzuje się więc obecnie (2012 r.) jednym z najwyższych (wśród krajów GW-4) wskaźników IIT w relacji z krajami UE-15 i równocześnie jednym z najniższych wskaźników w relacji z krajami UE-10.

Tabela 2.

Handel wewnątrzgałęziowy Polski (na tle krajów GW-4) z krajami UE-15 oraz UE-10 w latach 2003-2012

Kraje	2003	2004	2008	2009	2012	Dynamika 2012/2003	Średnie roczne zmiany			
							2004-2012	2004-2008	2009-2012	
Handel z UE-15	Czechy	38,2	41,4	40,0	38,8	38,1	99,8	0,1	0,9	-1,2
	Polska	26,4	29,3	32,3	32,8	33,8	127,9	2,8	4,1	1,1
	Słowacja	23,1	25,1	26,1	26,4	26,9	116,5	1,7	2,4	0,8
	Węgry	24,3	29,1	32,4	31,7	32,5	133,7	3,3	5,9	0,1
	GW-4	28,9	32,5	33,7	33,6	33,9	117,3	2,3	2,8	1,3
Handel z UE-10	Czechy	28,5	31,9	37,7	37,4	39,8	139,3	3,8	5,7	1,4
	Polska	22,5	23,7	27,6	27,2	26,9	119,5	2,0	4,2	-0,7
	Słowacja	27,4	29,5	35,8	37,4	36,7	133,9	3,3	5,5	0,6
	Węgry	20,1	23,6	27,1	28,4	35,0	174,3	6,4	6,2	6,5
	GW-4	25,0	27,6	32,5	34,8	34,8	139,2	3,4	3,8	2,7

Zródło: Lata 2003-2007: Comext DVD: Intra- and extra- EU trade data. Annual data – Supplement 2/2008, Eurostat, 2009. Lata 2008-2012: Comext DVD: Intra- and extra- EU trade data. Annual data – Supplement 2/2013, Eurostat, 2013. Obliczenia własne.

Analiza zestawionych w Tabeli 2 wartości indeksów handlu wewnątrzgałęziowego zarówno w handlu z krajami UE-15 oraz z krajami UE-10 potwierdza również, że w całym analizowanym okresie, zarówno dla całej grupy GW-4 jak i dla wszystkich czterech badanych krajów indeksy te wyraźnie wzrosły.

Wyjątek stanowią tylko Czechy, gdzie – w relacji z krajami UE-15 udział ten nie ulegał większym zmianom (w 2003 r. wyniósł 38,2%, a najwyższy poziom osiągnął w 2004 r. – wówczas wynosił 41,4%). Natomiast w relacji z krajami UE-10 nastąpiła wyraźna poprawa (z 28,5% w 2003 r. do 39,8% w 2012 r.). W rezultacie dość istotna różnica w poziomie tego wskaźnika dla obydwu relacji, jaka miała miejsce na początku badanego okresu (2003 r.) została w 2012 r. praktycznie zniwelowana. Było to możliwe dzięki znacznie większym zmianom w relacji z krajami UE-10 niż z krajami UE-15.

Z analizy struktury wymiany handlowej Polski i krajów GW-4 z państwami UE-15 wynika, że w latach 2004-2012 najwyższy udział handlu wewnątrzgałęziowego zanotowano w przypadku Czech (około 38-40%). W przypadku tego kraju wskaźnik ten w całym badanym okresie utrzymywał się jednak w zasadzie na tym samym poziomie, a w latach 2009-2012 uległ nawet niewielkiej obniżce (z 38,8 do 38,1%). Największe zmiany w zakresie poziomu intensywności handlu wewnątrzgałęziowego miały miejsce w przypadku Węgier, gdzie jego udział wzrósł z poziomu 24,3% w 2003 r. do 32,5% w 2012 r., (a więc o 33,7%). Podobnie znaczny wzrost udziału handlu wewnątrzgałęziowego miał miejsce w przypadku Polski, gdzie jego udział wzrósł z poziomu 26,4% do 33,8% (wskaźnik w roku 2012 był więc o prawie 28% wyższy niż w roku 2003). Warto podkreślić, iż największy przyrost tego wskaźnika dla Polski miał miejsce w pierwszych latach po akcesji (2004-2008), ale również w okresie kryzysu (2009-2012) nastąpiła jego nieznaczna poprawa.

W okresie 2003-2012 nastąpiło zatem istotne zwiększenie udziału handlu wewnątrzgałęziowego w obrotach Węgier, Polski i Słowacji z państwami UE-15. Analiza uzyskanych wyników potwierdza jednak, iż niezależnie od wyraźnej tendencji wzrostu intensywności handlu wewnątrzgałęziowego, znaczącą formą wymiany pomiędzy Polską i pozostałymi krajami GW-4 a krajami UE-15 był w dalszym ciągu handel międzygałęziowy.

Analizując kształtowanie się wskaźników udziału handlu wewnątrzgałęziowego w wymianie Polski i krajów GW-4 z krajami UE-10 za lata 2004-2012 warto podkreślić, iż największa dynamika wzrostu wartości indeksów IIT miała miejsce w przypadku Węgier (wzrost o 74,3), Czech (39,3%) i Słowacji (36,7%). Najmniejszy przyrost wartości wskaźnika zanotowano w Polsce – dynamika odpowiednio na poziomie 19,5%. Podsumowując, w latach 2004-2012 dał się zaobserwować istotny wzrost udziału handlu wewnątrzgałęziowego w wymianie krajów GW-4 z krajami UE-10 (wyjątek stanowiła jednak Polska).

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż w latach 2000-2012 dynamika wskaźników udziału handlu wewnątrzgałęziowego w wymianie z krajami UE-10 okazała się znacznie większa od dynamiki tych wskaźników w obrotach z krajami UE-15 (dynamika wzrostu indeksów IIT krajów GW-4 z krajami UE-10 wyniosła 39,2% w porównaniu do 17,3% dla wymiany z krajami UE-15). Warto przy tym zauważyć, że Polska odnotowała w latach 2004-2012 większy przyrost wskaźni-

ków IIT w handlu z krajami UE-15, niż w relacjach z krajami UE-10 (w przypadku Czech, Słowacji i Węgier tendencje te wykazywały odmienny charakter).

W celu zbadania czy globalny kryzys gospodarczy i załamanie wymiany handlowej badanych krajów w jego konsekwencji wpłynęły na zmiany konkurencyjności wewnątrzgałęziowej gospodarek krajów GW-4 porównano średnie roczne zmiany wartości wskaźników handlu wewnątrzgałęziowego z państwami UE-15 oraz w handlu z krajami UE-10 w latach 2009-2012 (Tabela 2) ze wskaźnikami średniorocznego tempa wzrostu eksportu i importu w tym okresie (w Tabela 3).

Tabela 3

Średnie roczne zmiany eksportu i importu Polski (na tle krajów GW-4) z krajami UE-15 oraz z krajami UE-10 (w latach 2004-2012, %)

Kraje		Eksport			Import		
		2012/2004	2008/2004	2012/2009	2012/2004	2008/2004	2012/2009
Handel z UE-15	Czechy	10,5	16,0	4,1	9,4	16,3	1,4
	Polska	11,1	16,9	4,3	9,8	18,9	-0,6
	Słowacja	11,8	17,5	5,0	10,4	14,9	5,0
	Węgry	4,9	8,6	0,5	5,8	11,3	-0,6
	GW-4	9,6	14,6	3,6	8,9	16,1	0,6
Handel z UE-10	Czechy	14,0	23,4	3,1	15,6	23,7	6,2
	Polska	15,9	24,9	5,6	14,0	22,6	4,0
	Słowacja	17,9	25,4	9,1	17,8	28,8	5,4
	Węgry	18,3	30,9	4,2	14,5	22,2	5,4
	GW-4	16,2	25,7	5,4	15,5	24,4	5,3

Źródło: Comext DVD: Intra- and extra- EU trade data. Annual data – Supplement 2/2012, Eurostat, 2012; Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/newxtweb> [data pobrania 25.08.2013]. Obliczenia własne.

Wyniki otrzymane dla całej grupy GW-4 pozwalają wnioskować, że w ramach wymiany z krajami UE-10, zmiany wartości eksportu i importu wywołane kryzysem nie wpłynęły w istotny sposób na tendencje rozwoju handlu wewnątrzgałęziowego ukształtowane w pierwszych latach po akcesji. Średnia roczna stopa wzrostu wskaźnika IIT dla państw G-4 wyliczona za lata 2009-2012 wyniosła 2,7% i była niższa od zanotowanej w latach 2004-2008 (3,8%). Wskaźniki IIT dla roku 2012 były jednak wyższe niż w roku 2008, a w przypadku Węgier – nawet znacznie (odpowiednio: 35,0% i 27,1%). Tylko dla Polski wskaźnik IIT w 2012 r. był nieco niższy niż w 2008 r. (26,9% i 27,6%).

Analizując wyniki otrzymane dla powiązań w relacji z krajami UE-15 należy podkreślić, iż w przypadku całej grupy G-4 zmiany w strukturze wymiany wywołane kryzysem, znalazły odzwierciedlenie w zmniejszeniu tempa wzrostu handlu wewnątrzgałęziowego w stosunku do początkowych lat po akcesji – spadek średniej rocznej stopy wzrostu indeksów IIT w latach 2009-2012 w porównaniu z okresem 2004-2008. Poziom handlu wewnątrzgałęziowego w 2012 r. był jednak tylko w przypadku Czech niższy niż w 2008 r.. Dla Słowacji i Węgier wskaźniki te utrzymały się na tym samym lub nieco wyższym poziomie, natomiast Polska zanotowała nawet jego wzrost (z 32,3% do 33,8%)..

Na podstawie analizy wskaźników udziału handlu wewnątrzgałęziowego można więc stwierdzić, że światowy kryzys gospodarczy nie pociągnął za sobą istotnych negatywnych konsekwencji w poziomie tego handlu, zarówno w relacji z UE-15, jak i UE-10. Średnia roczna stopa wzrostu wskaźnika IIT dla państw G-4 wyliczona za lata 2009-2012 wyniosła 1,3% w relacji z krajami UE-15 oraz 2,7% w relacji z krajami UE-10. Wskaźniki dynamiki były więc niższe od zanotowanych w latach 2004-2008 (o 1,5 p.p. w relacji z krajami UE-15 oraz o 1,1 p.p. w relacji z krajami UE-10). Dla wszystkich analizowanych krajów poziom intensywności handlu wewnątrzgałęziowego był w 2012 r. w obydwu relacjach wyższy niż w 2008 r.

2.3 Główne zmiany pionowej i poziomej specjalizacji wewnątrzgałęziowej

- w relacji z krajami UE-15

Handel wewnątrzgałęziowy stanowił w 2012 r. 33,9% wymiany handlowej krajów GW-4 z państwami UE-15. Większa część handlu dwukierunkowego obejmowała wymianę produktami zróżnicowanymi pionowo (indeks VIIT na poziomie 22,9%), w tym niemal po równo rozkładała się ona na handel towarami wysokiej i niskiej jakości (VIIT niskiej jakości osiągnął wartość 11,3%, a VIIT wysokiej jakości odpowiednio 11,6%). Z kolei wymiana produktami podobnymi (specjalizacja pozioma) stanowiła 10,9% udziału w ogólnej wymianie towarowej (por. Tabela 3 i 4). Na podstawie wskaźników pionowej (VIIT) i poziomej (HIIT) specjalizacji wewnątrzgałęziowej wyliczonych dla handlu krajów

GW-4 z państwami UE-15 za lata 2003-2012 (zestawionych w Tabeli 4), można wskazać następujące najważniejsze tendencje:

Handel wewnątrzgałęziowy pionowy (zróżnicowany jakościowo)

- na początku badanego okresu (2004 r.) udział handlu wewnątrzgałęziowego pionowego wysokiej jakości kształtował się w przedziale od 9,2 % (Słowacja), 9,6 % (Węgry) do 10,8% (Polska) i 15,4 % (Czechy);

- w 2012 r. dla każdego z analizowanych krajów udział ten był znacznie wyższy niż w 2003 r. (ostatnim roku przed akcesją), wzrost wyniósł od 2,2 p.p. do 4,4 p.p., przy czym największy wzrost miał miejsce w przypadku Węgier (4,4 p.p.) oraz Polski (4,1 p.p.), a najniższy w przypadku Czech (3,1 p.p.) oraz Słowacji (2,4 p.p.). Znaczenie tego handlu dla wszystkich badanych krajów uległo więc w okresie poakcesyjnym wyraźnej poprawie;

- w całym badanym okresie relatywnie większe znaczenie odgrywał handel wewnątrzgałęziowy niskiej jakości, przy czym w 2012 r. jego udział był w przypadku Polski nadal znacznie wyższy niż handlu wysokiej jakości, a dla Słowacji – odwrotnie;

- w okresie kryzysu światowego udział handlu wysokiej jakości zwiększył się. Jeśli porównamy wskaźniki za 2012 r. z ich poziomem dla 2008 r., to możemy stwierdzić, że w tym okresie nastąpiła ich wyraźna poprawa (dla Czech nawet o 5,0 p.p.), w najmniejszym stopniu dla Polski (o 0,8 p.p.). Warto podkreślić, iż równocześnie istotnie zmniejszył się udział handlu niskiej jakości (w największym stopniu dla Czech, Węgier i Słowacji).

- w 2012 r. handel wewnątrzgałęziowy pionowy niskiej jakości odgrywał najmniejsze znaczenie w handlu Słowacji (9,5%) a największe – Czech (15,1%).

Handel wewnątrzgałęziowy poziomy (podobnej jakości):

- w badanym okresie wartość handlu wewnątrzgałęziowego poziomego stanowiła około 3,9-9,2% wartości obrotów handlowych ogółem krajów GW-4 z państwami UE-15;

- na początku badanego okresu (2004 r.) największe znaczenie handel wewnątrzgałęziowy poziomy odgrywał w powiązaniach Czech (8,5%). W przypadku Polski, Węgier i Słowacji wynosił od 4,9% do 5,8%;

- w okresie do 2012 jego udział we wszystkich analizowanych krajach nieznacznie wzrósł i największą rolę odgrywał w przypadku Polski (9,2%), najmniejszą natomiast w przypadku Węgier (5,4%) oraz Słowacji (6,3%);

- w okresie kryzysu udział tego handlu w przypadku wszystkich krajów nieznacznie wzrósł (o ok. 1 p.p.), przy czym wzrosty te były znacznie mniejsze niż dla handlu wewnątrzgałęziowego pionowego.

Reasumując, w handlu wewnątrzgałęziowym z państwami UE-15 w roku 2012 to Polska charakteryzowała się najwyższym poziomem specjalizacji produktami podobnymi (zróżnicowanie poziome) spośród wszystkich krajów G-4, wskaźnik HIIT (wskaźnik 9,2%). Z kolei Czechy miały najwyższy wskaźnik (30,5%) udziału produktów, będących jakościowymi substytutami (zróżnicowanie pionowe). W ramach tego typu specjalizacji Czechy wiodły prym w jednoczesnym eksporcie towarów wysokiej jakości i imporcie produktów gorszej jakości (współczynnik VIIT *high quality* na poziomie 15,4% handlu ogółem). Polska natomiast zanotowała relatywnie (na tle krajów GW-4) największy sukces w zwiększaniu udziału towarów wysokiej jakości (z 6,5% w 2003 r. do 10,6% w 2012 r.)

• **w relacji z krajami UE-10**

Handel wewnątrzgałęziowy stanowił w 2012 r. 34,8% wymiany handlowej krajów GW-4 z państwami UE-10. Większa część handlu dwukierunkowego obejmowała wymianę produktami zróżnicowanymi pionowo (indeks VIIT na poziomie 23,6%), w tym handel towarami wysokiej jakości przypadało 10,0%, a handel towarami wysokiej jakości 13,6%. Z kolei wymiana produktami podobnymi (specjalizacja pozioma) stanowiła 11,0% ogólnej wymiany towarowej. Na podstawie wskaźników pionowej (VIIT) i poziomej (HIIT) specjalizacji wewnątrzgałęziowej wyliczonych dla handlu krajów GW-4 z państwami UE-10 za lata 2003-2012 (zestawionych w Tabeli 4), można wskazać następujące najważniejsze tendencje:

Handel wewnątrzgałęziowy pionowy (zróżnicowany jakościowo)

- na początku badanego okresu (2004 r.) udział handlu wewnątrzgałęziowego pionowego wysokiej jakości kształtował się w przedziale od 6,2 % (Polska) i 7,7% (Słowacja), do 8,1 % (Węgry) i 9,3 % (Czechy);

- w 2012 r. dla każdego z analizowanych krajów udział ten był wyższy niż w 2003 r. (ostatnim roku przed akcesją), wzrost wyniósł od 0,3 p.p. do 6,0 p.p., przy czym największy wzrost miał miejsce w przypadku Słowacji (6,0 p.p.) a najniższy w przypadku Czech (0,3 p.p.). Znaczenie tego handlu dla wszystkich badanych krajów uległo więc w okresie poakcesyjnym poprawie, ale w zróżnicowanym stopniu;

- w całym badanym okresie relatywnie większe znaczenie odgrywał handel wewnątrzgałęziowy niskiej jakości, przy czym w 2012 r. jego udział był we wszystkich krajach był wyższy niż handlu wysokiej jakości. Największa różnica miała miejsce w przypadku Węgier (udziały wynosiły odpowiednio 17,1 oraz 9,3%);

- w okresie kryzysu światowego udział handlu wysokiej jakości w zasadzie nie zmienił się, niewielki wzrost (o 1,6 p.p.) miał miejsce w przypadku Słowacji. Charakterystycznym jest wzrost udziału handlu niskiej jakości w przypadku Węgier (o 5,6 p.p.) oraz spadek jego udziału w przypadku Czech (o 5,2 p.p.) oraz Słowacji (o 4,8 p.p.).

- w 2012 r. handel wewnątrzgałęziowy pionowy niskiej jakości odgrywał największe znaczenie w handlu Węgier (17,1%) a najmniejsze – Polski (9,1%).

Tabela 3

Typy specjalizacji wewnątrzgałęziowej Polski oraz krajów GW-4 z krajami UE-15 oraz UE-10 w latach 2003, 2004, 2008, 2009, 2012 (dla 6-cyfrowych kodów CN, w %)

KRAJ	LATA	Handel z krajami UE-10						Handel z krajami UE-15					
		Międzygałęziowy	Wewnątrzgałęziowy				HIT	Międzygałęziowy	Wewnątrzgałęziowy				HIT
			IIT ogółem	Pionowy					IIT ogółem	Pionowy			
				VIIT ogółem	VIIT wysokiej jakości	VIIT niskiej jakości				VIIT ogółem	VIIT wysokiej jakości	VIIT niskiej jakości	
Czechy	2003	71,5	28,5	18,3	9,3	9,1	10,2	61,8	38,2	30,7	12,3	18,4	7,5
	2004	68,1	31,9	23,7	13,0	10,8	8,2	58,6	41,4	33,0	15,4	17,5	8,5
	2008	62,3	37,7	28,5	9,5	19,0	9,2	60,0	40,0	33,3	10,4	23,0	6,6
	2009	62,6	37,4	24,7	12,6	12,1	12,7	61,2	38,8	30,3	17,8	12,5	8,5
	2012	60,2	39,8	23,4	9,6	13,8	16,4	61,9	38,1	30,5	15,4	15,1	7,6
Węgry	2003	79,9	20,1	14,9	8,1	6,8	5,1	75,7	24,3	20,4	9,1	11,3	3,9
	2004	76,4	23,6	17,6	8,9	8,7	6,0	70,9	29,1	23,3	9,6	13,6	5,8
	2008	72,9	27,1	21,1	9,6	11,5	6,1	67,6	32,4	26,1	9,8	16,4	6,3
	2009	71,6	28,4	22,2	9,4	12,8	6,2	68,3	31,7	26,9	10,5	16,5	4,8
	2012	65,0	35,0	26,4	9,3	17,1	8,5	67,5	32,5	27,1	13,5	13,6	5,4
Polska	2003	77,5	22,5	14,3	6,2	8,1	8,2	73,6	26,4	19,1	6,5	12,5	7,4
	2004	76,3	23,7	16,5	6,9	9,6	7,2	70,7	29,3	23,9	10,8	13,1	5,4
	2008	72,4	27,6	17,2	8,0	9,2	10,4	67,7	32,3	24,3	9,8	14,5	8,0
	2009	72,8	27,2	17,2	8,3	9,0	10,0	67,2	32,8	24,6	11,9	12,6	8,3
	2012	73,1	26,9	16,3	7,2	9,1	10,6	66,2	33,8	24,6	10,6	14,0	9,2
Słowacja	2003	72,6	27,4	17,5	7,7	9,7	9,9	76,9	23,1	18,2	8,8	9,5	4,9
	2004	70,5	29,5	24,0	10,1	13,9	5,5	74,9	25,1	20,2	9,2	11,1	4,9
	2008	64,2	35,8	31,3	12,1	19,2	4,5	73,9	26,1	21,2	9,2	12,0	4,9
	2009	62,6	37,4	31,4	12,0	19,4	6,0	73,6	26,4	19,7	9,1	10,7	6,7
	2012	63,3	36,7	28,1	13,7	14,4	8,6	73,1	26,9	20,6	11,2	9,5	6,3

VIIT: Handel dwukierunkowy produktami zróżnicowanymi wertykalnie (pionowo); HIIT: Handel dwukierunkowy produktami zróżnicowanymi horyzontalnie (poziomo)

Źródło: Źródło: Lata 2003-2007: Comext DVD: Intra- and extra- EU trade data. Annual data – Supplement 2/2008, Eurostat, 2009. Lata 2008-2012: Comext DVD: Intra- and extra- EU trade data. Annual data – Supplement 2/2012, Eurostat, 2013. Obliczenia własne.

Handel wewnątrzgałęziowy poziomy (podobnej jakości):

- w badanym okresie wartość handlu wewnątrzgałęziowego poziomego wahała się w przedziale od 4,5 do 16,5% wartości obrotów krajów GW-4 z państwami UE-10;
- na początku badanego okresu (2004 r.) największe znaczenie handel wewnątrzgałęziowy poziomy odgrywał w powiązaniach Czech (8,2%) i Polski (7,2%). W przypadku pozostałych krajów był niewiele niższy i wynosił dla Węgier 6,0 % a Słowacji 5,5%;
- w okresie do 2012 udział we wszystkich analizowanych krajach istotnie wzrósł i nadal największą rolę odgrywał w przypadku Czech (16,4%) Polski (9,2%), najmniejszą natomiast w przypadku Węgier (5,4%) oraz Słowacji (6,3%);
- w okresie kryzysu udział tego handlu w przypadku wszystkich krajów wzrósł, w największym stopniu dla Czech (7,2 p.p.), Słowacji (o 4,1 p.p.), Węgier (o 2,4 p.p.), a najmniejszym dla Polski – o 0,2 p.p.; przy czym wzrosty te były znacznie większe niż dla handlu wewnątrzgałęziowego pionowego.

Reasumując, w handlu wewnątrzgałęziowym z państwami UE-10 w roku 2012 to Słowacja charakteryzowała się najwyższym wskaźnikiem (28,1%) udziału handlu pionowego o zróżnicowanej jakości. Dla Czech i Słowacji wskaźnik ten był zbliżony, a dla Polski wyraźnie niższy i wynosił od 16,3%. Z kolei najwyższym wskaźnikiem handlu poziomego (o zbliżonej jakości) charakteryzowały się Czechy (16,4%). W badanym okresie (lata 2004-2012) największe zmiany w udziale handlu pionowego o wysokiej jakości miały miejsce w przypadku Słowacji (wzrost o 6,0 p.p.), handlu pionowego niskiej jakości – w przypadku Węgier (wzrost o 10,3 p.p.). Udział handlu wewnątrzgałęziowego o podobnej jakości w największym stopniu wzrósł w przypadku Czech (o 6,2 p.p.). W przypadku Polski udziały te w badanym okresie zmieniły się nieznacznie (o około 1,0-2,4 p.p.).

Podsumowanie

Należy podkreślić, iż w ramach handlu wewnątrzgałęziowego Polski oraz krajów GW-4 z krajami UE-10 oraz UE-15 w latach 2004-2012 dominowały następujące tendencje:

- 1) W powiązaniach handlowych krajów GW-4 w badanym okresie dominował handel międzygałęziowy. Handel wewnątrzgałęziowy najwyższy poziom osiągnął w 2012 r. w przypadku Czech, zarówno w relacji z krajami UE-15 (39,8%) oraz krajami UE-10 (38,1%). W przypadku Polski na handel ten przypadło w obydwu relacjach po około 30%. Węgry zanotowały znacznie wyższy od Polski poziom tego udziału w obydwu relacjach, a Słowacja – w relacji z krajami UE-15;
- 2) W okresie 2004-2012 nastąpiło istotne zwiększenie udziału handlu wewnątrzgałęziowego wszystkich (z wyjątkiem Czech) krajów GW-4 zarówno z krajami UE-15, jak i UE-10, przy czym w relacji z krajami UE-10 dynamika wskaźników udziału tego handlu była wyższa niż z krajami UE-15. Tylko Polska odnotowała w tym okresie większy wzrost wskaźników handlu wewnątrzgałęziowego z krajami UE-15 niż z krajami UE-10;
- 3) W relacji z krajami UE-15 dominował handel wewnątrzgałęziowy pionowy (zróżnicowany jakościowo). Na początku badanego okresu we wszystkich krajach był to jednak handel niskiej jakości. W przypadku Polski sytuacja taka utrzymywała się w całym badanym okresie.
- 4) W relacji z krajami UE-10 również dominującym był handel wewnątrzgałęziowy pionowy (zróżnicowany jakościowo). Na początku badanego okresu w przypadku Czech i Węgier był to przede wszystkim handel wysokiej jakości. W 2012 r. we wszystkich krajach dominował jednak handel towarami niskiej jakości.
- 5) W okresie globalnego kryzysu gospodarczego w relacji z krajami UE-10 wskaźniki dynamiki handlu wewnątrzgałęziowego były tylko nieznacznie niższe niż w okresie przed kryzysem (w przypadku Węgier wskaźnik ten nawet zwiększył się). Relatywnie większe spadki dynamiki tego wskaźnika wystąpiły w relacji z krajami UE-15, ale udział handlu wewnątrzgałęziowego był - mimo to - dla wszystkich analizowanych krajów w roku 2012 wyższy niż w roku 2008;
- 6) Światowy kryzys gospodarczy w większym stopniu odbił się bardziej negatywnie na dynamice rozwoju handlu wewnątrzgałęziowego analizowanych krajów w relacji z UE-15 niż w relacji z krajami UE-10. Warto jednak podkreślić, iż w latach 2009-2012 nastąpił nieznaczny wzrost udziału handlu wysokiej jakości we wszystkich analizowanych krajach;
- 7) W pierwszych latach po akcesji (2004-2008) szybciej wzrastał udział w handlu dwukierunkowym produktów zróżnicowanych poziomo (bliskich substytutów jakościowych). Może to świadczyć o występowaniu procesu zbliżania się preferencji konsumentów w ramach jednolitego rynku i zwiększania się efektu kreacji wymiany wewnątrzgałęziowej pomiędzy analizowanymi krajami;
- 8) Badanie dynamiki zmian udziałów poszczególnych typów specjalizacji wewnątrzgałęziowej w okresie po wystąpieniu globalnego kryzysu gospodarczego (2009-2012) w porównaniu do pierwszych lat po akcesji (2004-2008) potwierdziło tezę, iż w okresie globalnego kryzysu zakłócone zostały pozytywne procesy dostosowawcze, jakie dokonały się w strukturach gospodarek krajów GW-4 po ich akcesji do UE, odzwierciedlające stopień przygotowań do ich pełnej integracji z jednolitym rynkiem UE.

Literatura

Ambroziak Ł., *The foreign direct investments (FDI) as a factor of intra-industry trade development in the EU New Member States*, Warsaw School of Economics and Institute for Market, Consumption and Business Cycles Research, Warsaw, 2010.

- Antkiewicz S., Pronobis M. (red.), *Gospodarka w warunkach kryzysu*, CeDeWu, Warszawa, 2009.
- Bernatonytė D., Juškienė G., *Development of Intra-Industry Trade Among the Baltic States*, Social Research, Vol. 3 (13)/2008.
- Bijak Kaszuba M., *Regionalna liberalizacja handlu międzynarodowego a zmiany strukturalne zagranicznych obrotów towarowych kraju uczestniczącego (na przykładzie Polski)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2003.
- Černoša S., *Horizontal and Vertical Intra-Industry Trade between the Former CEFTA Countries and the European Union*, Managing Global Transitions, vol. 5, No. 2/2007.
- Cetano J., Galego A., *In Search for Determinants of Intra-Industry Trade within an Enlarged Europe*, "Economics Working Papers", University of Évora, Department of Economics, No 2/2006.
- Cieślak A., *Handel wewnątrzgałęziowy Polski z Unią Europejską: Stan obecny i perspektywy rozwoju*, w: J.J. Michałek, W. Siwiński, M. Socha (red.), *Od liberalizacji do integracji Polski z Unią Europejską: Mechanizmy i skutki gospodarcze*, PWN, Warszawa, 2003.
- Czarny E., Śledziewska K., *Międzynarodowa współpraca gospodarcza w warunkach kryzysu*, PWE, Warszawa, 2012.
- Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses*, European Economy Report, No 7/2009.
- Fainštein G., Netšunajev A., *Intra-Industry Trade Development in the Baltic States*, "Economies of Central and Eastern Europe: Convergence, Opportunities and Challenges", Tallinn, 2009.
- Fertő I., Soós K.A., *The development of Intra-Industry Trade between the European Union and European Former Communist Countries before the 2004 Enlargement*, "INDEUNIS Papers", Hungarian Academy of Sciences, Institute of Economics, Budapest, 2006.
- Fidrmuc J., Djablik M., *Intraindustry Trade Between the EU and the CEECs – The Importance of FDI in Trade Structure*, East-West Conference, November 2003, Austrian Nationalbank, Vienna, 2003.
- Fontagné L., Freudenberg M., Peridy N., *Trade Patterns Inside the Single Market*, "CEPII Working Papers", No 7/1997.
- Gabrisch H., Segnana M.L., *Why is Trade between the European Union and the Transition Economies Vertical?*, Discussion Paper No. 7, University of Trento, 2002.
- Gabrisch H., Segnana M.L., *Vertical and horizontal patterns of intra-industry*, Institut für Wirtschaftsforschung Halle, April 2003.
- Gacs J., *The Economic Interpenetration between the EC and Eastern Europe: Hungary*, "European Economy", No. 6/1994.
- Grubel H.G., Lloyd P.J., *Intra-Industry Trade: The Theory and the Measurement of International Trade in Differentiated Products*, Macmillan, London, 1975.
- Hine R.C., Greenaway D., Milner C., *Vertical and Horizontal Intra-Industry Trade: An Analysis of Country- and Industry-Specific Determinants*, w: *Intra-Industry Trade and Adjustment*, red. M. Brühlhart, R.C. Hine, Macmillan, London, 1998.
- Hoekman B., *Intra-Industry Trade, Foreign Direct Investment and the Reorientation of East European Exports*, "CEPR Discussion Paper", No. 1377, CEPR, London, 1996.
- Kacprzyk A., *Kryzys finansowy 2008-2009 – przesłanki, kontrowersje, perspektywy*, [w:] *Współczesny kryzys gospodarczy. Przyczyny – przebieg – skutki*, red. J.L. Bednarczyk, S.I. Bukowski, J. Misala, CeDeWu, Warszawa, 2009.
- Kasperkiewicz W., *Obecny kryzys finansowy - przyczyny i terapia*, [w:] *Współczesny kryzys gospodarczy. Przyczyny – przebieg – skutki*, red. J.L. Bednarczyk, S.I. Bukowski, J. Misala, CeDeWu, Warszawa, 2009.
- Kawecka-Wyrzykowska E., *Evolving pattern of foreign trade specialization of the new Member States (NMS) of the EU: case of automotive industry*, in: *European Economy, Economic Papers No. 364* Brussels, March 2009.
- Klimek A., *Influence of European Integration on Intensity of Intra-Industry Trade of Poland*, referat na konferencję: ETSG Conference, 7-9 September 2006, Vienna, 2006.
- Kotyński J., *Zewnętrzne kryzysowe uwarunkowania polityki gospodarczej i zmian w handlu zagranicznym Polski*, [w:] *Polityka gospodarcza Polski w integrującej się Europie 2008-2009. Raport roczny*, red. J. Kotyński, IBRKiK, Warszawa 2009.
- Kosztowniak A., *Globalne konsekwencje kryzysu finansowego*, [w:] J. J. Bednarczyk, red., *Finansowe determinanty wzrostu w gospodarce globalnej*, CeDeWu, Warszawa, 2010.
- Kosztowniak A., *Kryzys finansowy a sprawność współczesnego systemu gospodarki światowej*, [w:] J. J. Bednarczyk, red., *Finansowe determinanty wzrostu w gospodarce globalnej*, CeDeWu, Warszawa, 2010.
- Krugman P., *Dlaczego ekonomiści nic nie zrozumieli*, „Gazeta Wyborcza”, 31.10.-1.11.2009.
- Małecki P., Stanek P., *Gospodarka światowa wobec kryzysu globalnego*, [w:] S. Miklaszewski, E. Molendowski, *Gospodarka światowa w warunkach globalizacji i regionalizacji rynków*, Difin, Warszawa, 2009.
- Michalski R., *Globalny kryzys finansowo-gospodarczy: przełom czy wymuszone dostosowania*, [w:] *Polityka gospodarcza Polski w integrującej się Europie 2008-2009. Raport roczny*, red. J. Kotyński, IBRKiK, Warszawa, 2009.
- Michałek J.J., Śledziewka-Kołodziejska K., *Analiza i perspektywy rozwoju handlu międzygałęziowego i wewnątrzgałęziowego oraz zmiany strukturalne handlu Polski z Unią Europejską*, w: *Korzyści i koszty członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, IKCHZ, Warszawa, 2000.
- Miklaszewski S., *Teoria i praktyka regionalnej integracji gospodarczej a kryzys lat 2007-2009*, [w:] S.I. Bukowski, red., *Globalizacja i integracja regionalna w wzrost gospodarczy*, CeDeWu, Warszawa, 2010.
- Misala J., Pluciński E.M., *Handel wewnątrzgałęziowy między Polską a Unią Europejską. Teoria i praktyka*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa, 2000.

- Misala J., *Globalne kryzysy gospodarcze i procesy dostosowawcze w gospodarce światowej*, [w:] *Współczesny kryzys gospodarczy. Przyczyny – przebieg – skutki*, red. J.L. Bednarczyk, S.I. Bukowski, J. Misala, CeDeWu, Warszawa, 2009.
- Molendowski E., *Liberalizacja wymiany handlowej krajów Europy Środkowowschodniej w okresie transformacji. Ze szczególnym uwzględnieniem doświadczeń krajów CEFTA*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, 2007.
- Molendowski E., *Kraje Europy Środkowo-Wschodniej – czy akcesja do unii Europejskiej pomoże w przezwyciężeniu kryzysu?* [w:] *Wyzwania polityki ekonomicznej w warunkach światowego kryzysu finansowego i gospodarczego*, pod red. A. Pruska, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2011.
- Molendowski E., *Integracja handlowa w Nowych Państwach Członkowskich (UE-10). Doświadczenia i wnioski dla innych krajów Europy Środkowej i Wschodniej*, Difin, Warszawa, 2012.
- Molendowski E., Polan W., *Handel wewnątrzgałęziowy nowych państw – przed i po akcesji*, „Wspólnoty Europejskie”, Nr 4 (197), Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, Warszawa, 2009.
- Molendowski E., Polan W., *The Countries of Central and Eastern Europe: Did Accession to EU Help to Overcome the Effects of Global Crisis?*, "Gentes & Nationes" No 2/2010, Bielsko Biała, 2010.
- Molendowski E. Stanek P., *Globalny kryzys finansowo-gospodarczy i strefy euro a sytuacja fiskalna Nowych Państw Członkowskich (UE-10)*, [w:] *Globalne aspekty kryzysu strefy euro*, pod red. J. Bilskiego i A. Kłysik-Uryszek, Acta Univeristis Lodziensis, Łódź, 2012.
- Orłowski W., *Świat, który oszalał, czyli poradnik na ciekawe czasy*, Biblioteka Gazety Wyborczej, Warszawa, 2008.
- Osiatyński J., *Strategia makroekonomiczna Polski w warunkach światowego kryzysu*, „Gospodarka Narodowa”, nr 7-8/2009.
- Pluciński E., *Ekonomia gospodarki otwartej*, Elipsa, Warszawa, 2004.
- Pluciński E., *Konkurencyjność strukturalna polskiej gospodarki na wspólnym rynku Unii Europejskiej*, „Żurawia Papers” Zeszyt 4, Instytut Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, Fundacja Studiów Międzynarodowych, Warszawa, 2005.
- Prusek A, red., *Wyzwania polityki ekonomicznej w warunkach światowego kryzysu finansowego i gospodarczego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, 2011.
- Rosati D., *Przyczyny i mechanizm kryzysu finansowego w USA*, „Ekonomista”, nr 3/2009.
- Rynarzewski T., *Wpływ globalnego kryzysu finansowego na gospodarki krajów rozwijających się*, [w:] J. J. Bednarczyk, red., *Finansowe determinanty wzrostu w gospodarce globalnej*, CeDeWu, Warszawa, 2010.
- Sporek T., *Globalny kryzys finansowy i sposoby jego przezwyciężania w różnych rejonach świata*, [w:] J. J. Bednarczyk, red., *Finansowe determinanty wzrostu w gospodarce globalnej*, CeDeWu, Warszawa, 2010.
- Wysokińska Z., *Dynamiczne współzależności wymiany handlowej krajów Europy Środkowej i Wschodniej w świetle teorii integracji i wymiany międzynarodowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 1995.
- Żyżyński J., *Neoliberalizm jako strukturalna przyczyna kryzysu a poszukiwanie dróg naprawy*, „Ekonomista”, nr 2/2009.